

Het Westen en de verschuivende economische verhoudingen

Het gewicht van opkomende landen als Brazilië, Rusland, India en China in de wereldeconomie neemt sterk toe. Westerse landen als Nederland worden hierdoor geconfronteerd met ingrijpende veranderingen in het economische landschap. Enerzijds stijgt de welvaart, bijvoorbeeld door de import van goedkope goederen als camera's en dvd-spelers. Anderzijds verdwijnt er productie door de concurrentie uit lagelonenlanden, zoals eerder bijvoorbeeld in de scheepvaart- en textielindustrie. Westerse landen kunnen zich richten op het aantrekken van meer hoogwaardige productie, mede door hun flexibiliteit en concurrentiekracht te vergroten. Ook ondervinden ze dat opkomende landen een steeds grotere stem opeisen in internationale organisaties.

Mondialisering en de onstuimige groei van opkomende economieën

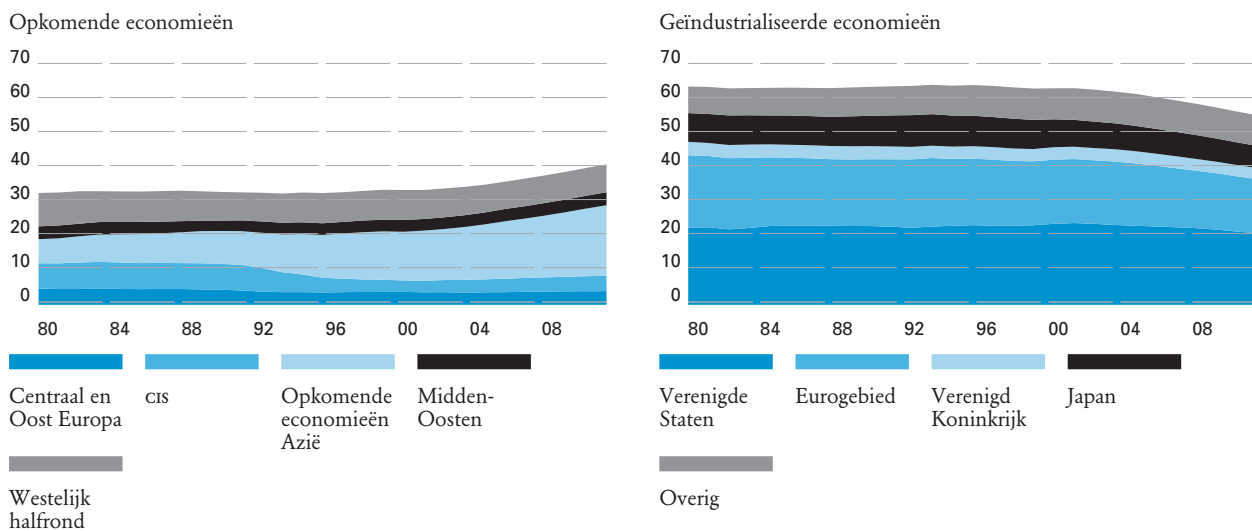
Sinds de jaren vijftig is de internationale handel in goederen en diensten sterk toegenomen, door dalende kosten van transport en informatie en door lagere handelsbarrières. De wereldhandel steeg van slechts 20% van het mondiale bbp in 1970 tot 55% in 2006. We zijn inmiddels gewend aan auto's uit Korea, MP3-spelers uit China en schoenen uit Indonesië. Sinds de jaren tachtig zijn ook de restricties op kapitaalverkeer verminderd en daalden de kosten van informatietechnologie. Hierdoor zijn de internationale kapitaalstromen en de onderlinge financiële afhankelijkheid sterk toegenomen. De internationale financiële activa van landen stegen van 58% van het mondiale bbp in 1990 tot 131% in 2004. Nederlanders kunnen zonder veel moeite beleggen in de vs of Hong Kong. Dit mondialiseringsproces is sinds 1990 fors versneld door de integratie van China, India, Rusland en Oost-Europa in de wereldeconomie. Deze economieën zaten op slot, maar werden in korte tijd meer marktgeoriënteerd en internationaal gericht. Ze zijn een gewilde bestemming voor buitenlandse directe investeringen, die relatief veel rendement opleveren. Lage loonkosten maken hen ook tot aantrekkelijke handelspartners en vestigingsplaatsen voor buitenlandse bedrijven. De opkomende landen maakten de laatste tien jaar een ongekende groeispurt door, met groeicij-

fers tot boven de 8 of zelfs 10% per jaar. Grote landen als Brazilië, Rusland, India en China (de BRIC-landen) krijgen veel aandacht, maar de ontwikkeling is veel breder. Het aandeel van opkomende economieën in de wereldeconomie steeg van 33% in 1980 tot bijna 42% in 2008 (grafiek 1).

Momenteel stokt de inhaalslag van opkomende landen door de kredietcrisis. Aanvankelijk leken deze landen economisch zoveel sterker geworden, dat de Westerse problemen hen slechts licht zouden raken. Ook opkomende landen blijken inmiddels echter hard getroffen. Landen met een tekort op de lopende rekening (zoals in Oost-Europa) ondervinden een abrupte uitstroom van kapitaal, een lager aanbod van krediet en fors hogere risicopremies. Deels komt dit doordat Westerse financiële instellingen geld terugtrekken. Verschillende landen kregen al steun van het IMF. Daarnaast zorgen dalende voedsel- en grondstoffenprijzen voor problemen in exporterende landen als Rusland en Brazilië. Door de ingestorte vraag in het Westen daalt ook de wereldhandel scherp, waardoor de economie van landen als China fors vertraagt. Waarschijnlijk kunnen deze landen na de kredietcrisis hun inhaalslag weer voortzetten. Een belangrijke voorwaarde is wel dat de economische malaise van dit moment niet leidt tot protectionisme. Mocht het proces van mondialisering stokken of zelfs omkeren, dan lopen alle landen ter wereld ernstige schade op.

Grafiek 1 BBP als percentage van het totaal van de wereld

Procenten PPP

Bron: IMF, WEO oktober 2008.

Het westen profiteert, maar wordt ook geconfronteerd met veranderingen

Ook Westerse landen profiteren van de stormachtige opkomst van nieuwe landen. Internationale handel levert immers winst op voor beide partijen. Het Westen kan zijn productie verhogen, door zich toe te leggen op producten die het zelf relatief efficiënt maakt. Producten die juist efficiënter worden gemaakt in opkomende economieën kunnen nu worden geïmporteerd. Zo profiteren geïndustrialiseerde landen van de import van goedkope goederen als camera's, dvd-spelers en computers. In het eurogebied heeft het toegenomen marktaandeel van lagelonenlanden de importprijzen tussen 1996 en 2005 met zo'n 2% per jaar gedrukt. Westerse landen hoeven hierdoor minder van hun inkomen op te geven om dezelfde hoeveelheid goederen te importeren, en worden dus rijker. Ook worden de opkomende economieën een belangrijke afzetmarkt voor Westerse producten. Nederlands bier wordt inmiddels ook in China en Rusland verkocht.

Tegelijkertijd worden Westerse landen geconfronteerd met ingrijpende veranderingen die niet alleen maar aangenaam zijn. Een voorbeeld is de enorme stijging van de prijzen van voedsel, energie en andere grondstoffen tot afgelopen zomer. Deze kwam vooral door de stijgende vraag uit opkomende economieën, die natuurlijk zelf ook last hadden van de hoge prijzen. Tussen 2002 en 2005 nam alleen China al zo'n 30% van de mondiale groei van de olieconsumptie voor haar

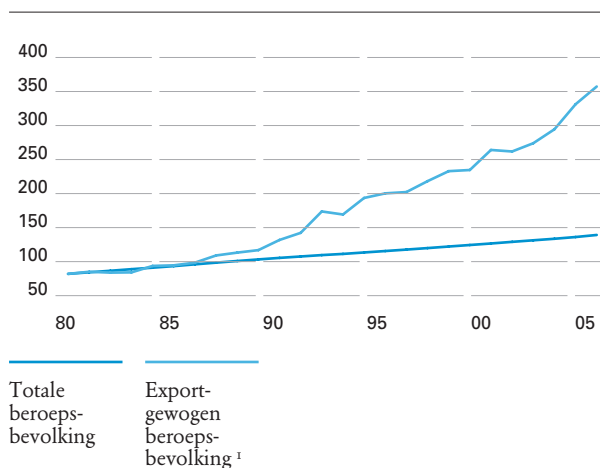
rekening, en 50% van de groei van de staalconsumptie. Het aanbod van grondstoffen is op korte termijn weinig flexibel, dus liep de mondiale groei tijdelijk tegen grenzen aan. De huidige integratiegolf van opkomende economieën is van een ongekende schaal en tempo. Zij verschilt hiermee wezenlijk van de opkomst van Japan in de jaren zeventig of van Korea en Taiwan in de jaren tachtig. China en India hebben samen al 2,5 miljard inwoners. Dat is bijna 40% van de wereldbevolking, en ruim drie keer zoveel als de vs, het eurogebied en Japan bij elkaar. Deze landen hebben hun economieën bovendien in korte tijd opengegooid, en groeien snel. Zo is het effectieve arbeidsaanbod in de wereld sinds 1980 verviervoudigd (grafiek 2a). De grotere openheid maakt het grote arbeidspotentieel van deze landen snel beschikbaar.

Toenemende internationale concurrentie en dynamiek

Westerse landen ondervinden sterkere concurrentie uit lagelonenlanden. Deze vindt vooral plaats bij de productie van arbeidsintensieve goederen als kleding of auto's. De opkomende economieën richten zich echter ook op hoogwaardige productie. In China studeren jaarlijks vier miljoen mensen af aan een universiteit, en het aantal gepromoveerden is met 60.000 hoger dan in de vs. India legt zich toe op internationaal verhandelbare diensten als callcenters en ICT-diensten. Westerse producenten kunnen niet op loonkosten concurreren

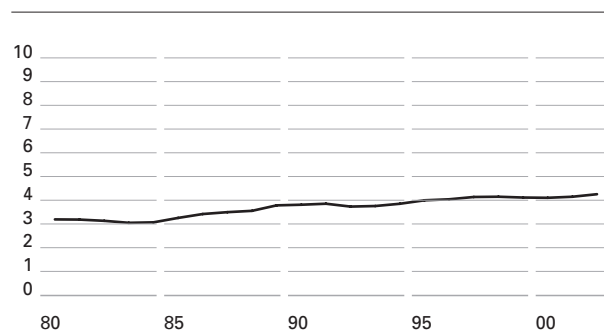
Grafiek 2a Ontwikkeling mondiale arbeidsaanbod

Index 1980 = 100

Grafiek 2b Offshoring in ontwikkelde economieën

Gewogen; procenten bbp

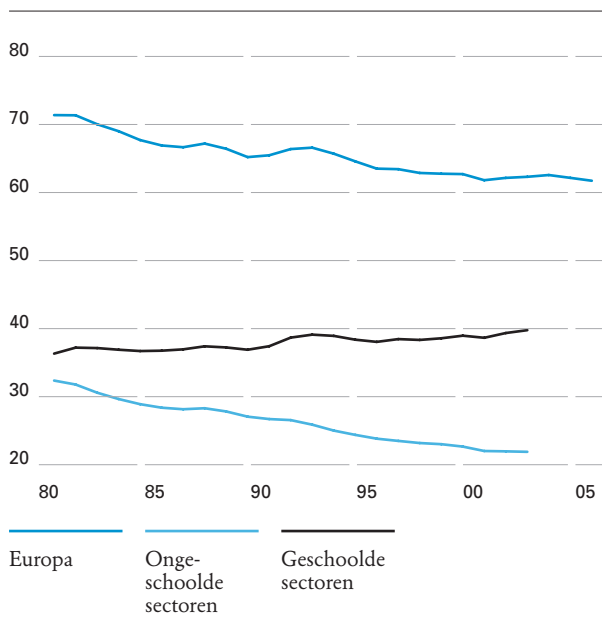
¹ De beroepsbevolking per land gewogen met de exportquote. Als landen opener worden, komen er meer arbeidskrachten internationaal beschikbaar.

met de opkomende economieën, en moeten via innovatie een hogere toegevoegde waarde bieden. Zo is de traditionele scheepsbouw in Nederland grotendeels verdwenen, maar dit geldt niet voor de bouw van luxe plezierjachten. De verschuiving van de Westerse productiestructuur richting diensten zal waarschijnlijk verder doorzetten. Vooral in de industriesector kan productie verdwijnen als bedrijven failliet gaan of processen zich verplaatsen. In de oESO is deze *offshoring* als percentage van het bbp overigens slechts langzaam gestegen sinds 1980 (grafiek 2b).

Westerse werknemers in internationale sectoren zullen vaker van baan wisselen, of zich nieuwe kennis en vaardigheden eigen moeten maken. Dit vraagt om flexibiliteit. De concurrentie van goedkope arbeid beïnvloedt bovendien de lonen in het Westen. Sinds 1980 is het aandeel van de beloning van arbeid in de totale productie in alle Westerse landen gedaald (zie grafiek 3 voor Europa). Deels is dit evenwichtsherstel, nadat de lonen in de jaren zeventig veel te sterk waren gestegen. De rest van de daling komt door mondialisering, maar vooral ook door technologische ontwikkeling. Beide ontwikkelingen tasten met name de positie van laaggeschoolden aan. Mondialisering zorgt voor concurrentie uit lagelonenlanden, terwijl technologische ontwikkeling de relatieve vraag naar hooggeschoolde arbeid stimuleert. Hierdoor is het inkomensaandeel van ongeschoolde arbeid in de economie sterk gedaald (zie grafiek). Dit komt door verschuiving van de

Grafiek 3 Arbeidsinkomensquote Europa

Percentage van het totale bbp

productiestructuur, maar ook doordat de lonen van laaggeschoolden relatief achterblijven. In veel Westerse landen is de inkomensontwikkeling sinds 1980 schever geworden. Nederland heeft deze ontwikkeling weten te compenseren doordat veel uitkeringsgerechtigden weer werk vonden.

Voor Westerse landen wordt het nog belangrijker om een aantrekkelijke vestigingsplaats voor bedrijven te blijven. Beleidsmakers hebben invloed op de concurrentiepositie via het belastingklimaat, de infrastructuur, de marktwerking, het onderwijs en via prikkels voor innovatie. Op deze manier heeft Ierland de afgelopen jaren veel buitenlandse bedrijven aan weten te trekken. Onderwijs is cruciaal om werknemers flexibel inzetbaar te houden en de positie van laagopgeleiden te versterken. Veel oESO-landen, waaronder Nederland, besteden dan ook een steeds groter deel van het overheidsbudget aan onderwijs. De grotere dynamiek op de arbeidsmarkt kan worden opgevangen met de juiste instituties. Een goed systeem van sociale zekerheid beschermt werklozen tijdelijk tegen een al te grote inkomensdaling, maar prikkelt hen ook om weer zo snel mogelijk aan het werk te gaan. Mogelijke elementen zijn een niet te lange uitkeringsduur, activerend arbeidsmarktbeleid, en eventueel minder ontslagbescherming.

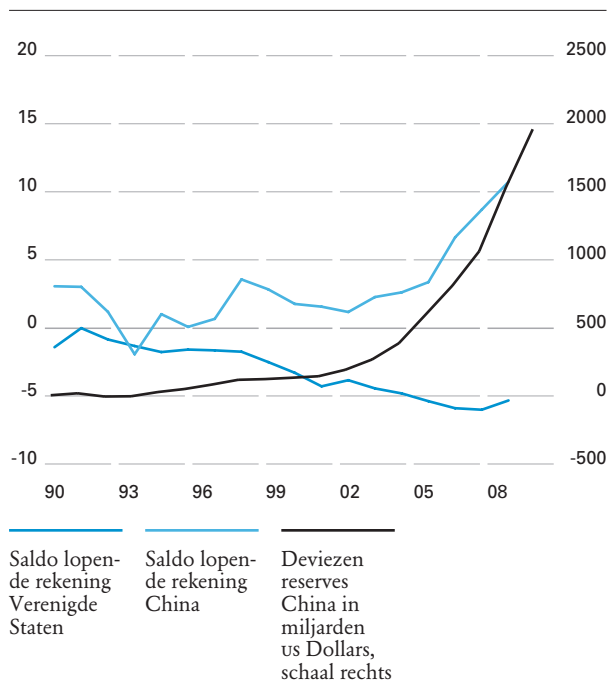
Op de internationale ranglijst voor concurrentiekracht van het World Economic Forum stond Nederland in 2008 op een verdienstelijke achtste plaats. Zo hebben we efficiënte goederenmarkten, en het op één na hoogste percentage internetgebruikers ter wereld. Nederland scoort echter minder op de flexibiliteit van de arbeidsmarkt, vooral bij de loonvorming en het ontslagrecht. We doen het dus goed, maar er zijn zeker nog verbeteringen mogelijk.

Grotere politieke invloed van opkomende economieën

Door hun grotere economische gewicht krijgen opkomende landen ook meer politieke invloed. Het Westen krijgt te maken met nieuwe spelers, die soms andere belangen hebben. Een voorbeeld is de discussie over mondiale onevenwichtigheden. De Verenigde Staten heeft sinds 1990 een stijgend tekort op de lopende rekening (grafiek 4). Mede door de lage rente en stijgende aandelen- en huizenprijzen heeft de vs meer besteed dan geproduceerd. China en andere Aziatische landen hebben juist overschotten op de lopende rekening. Deze landen baseren hun economische groei vooral op de groei van de exporten, en hebben hun wisselkoers vaak

Grafiek 4 Saldo lopende rekening en reserves

In procenten bbp cq miljarden us dollars

Bron: IMF.

gekoppeld aan de dollar. China is nu één van de belangrijkste financiers van het Amerikaanse tekort, waarbij de Chinese officiële reserves zijn gestegen tot bijna 2000 miljard dollar. De vs dringt aan op een appreciatie van de Chinese renminbi, maar tot nu toe is de koers van de renminbi slechts licht gestegen.

Gerelateerd hieraan is de opkomst van *Sovereign Wealth Funds*. Overheden van Aziatische en olie-exporterende landen storten een toenemend deel van hun officiële reserves in aparte staatsfondsen. Deze staatsfondsen moeten hoger renderende investeringen doen in de private sector van andere landen, en beheerden in 2007 naar schatting ongeveer 2300 miljard dollar. Het enorme beleggingspotentieel van deze fondsen baarde het Westen toenemende zorgen. Sommigen zagen risico's voor de financiële stabiliteit en vreesden voor politieke invloed van de investerende overheden op Westerse bedrijven. Ook daarom hebben de fondsen vorig jaar onder voorzitterschap van het IMF vrijwillig de zogeheten Santiago principes opgesteld. Deze gedragscode moet onder andere leiden tot meer transparantie.

De toegenomen invloed van opkomende landen zal onvermijdelijk zijn weerslag krijgen op de samenstelling van internationale overlegorganen. Opkomende economieën willen beter vertegenwoordigd zijn in organen als het Financial Stability Forum (FSF), de BIS, het IMF en

de Wereldbank. De situatie is nu al enigszins aan het verschuiven. Zo heeft het IMF vorig jaar een nieuwe verdeling afgesproken van de stemgewichten (de quota). Landen als China, India, Brazilië en Mexico hebben meer gewicht gekregen. En de regeringsleiders van de G20-landen zijn momenteel betrokken bij het internationale overleg over de kredietcrisis. Naast de Westerse G7 bestaat dit orgaan onder andere uit de BRIC-landen, Argentinië, Indonesië en Turkije. De G20 heeft ook opgeroepen tot een uitbreiding van het FSF met opkomende landen en een nieuwe quotaherziening van het IMF. De komende jaren zal blijken in hoeverre Westerse landen hun invloed willen delen en in hoeverre opkomende landen zich als constructieve gesprekspartners willen opstellen, die rekening houden met de mondiale gevolgen van hun handelen. Nederland heeft gemeten in dollars de zeventiende economie ter wereld en naar grootte van de financiële sector staat zij op de tiende plaats. Het is dan ook logisch dat Nederland een plaats heeft in diverse internationale overlegorganen. Op lange termijn is denkbaar dat Europese landen zullen worden vertegenwoordigd via de Europese Unie. Dit kan echter alleen als de EU opereert als eenheid, waarin de invloed van alle lidstaten tot zijn recht komt.